

**THE ROLE OF THE TEACHER IN THE PROCESS OF SOCIALIZATION
OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN IN TODAY'S CONDITIONS**

**РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Юлія Сич

кандидат педагогічних наук
E-mail: julietsych@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0879-1228
Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Yuliia Sych

PhD of Pedagogical Science
E-mail: julietsych@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0879-1228
Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article considers the issues of improving the professional training of future teachers for the process of socialization of primary school students, provides justifications for the progressive practices of the future class teacher in ensuring the successful socialization of schoolchildren. Professional and pedagogical preparation of the future teacher for socialization of schoolboys needs changes: in the purpose and tasks (actualization of personal and subjective functions of the student); in the content (where the educational standard is consistent and organically combined with the motivational sphere and personal experience of the student); in technologies (which will provide the need and use of personal and subjective functions of the student and the teacher).

The purpose of the system of preparation of future teachers for positive socialization of junior schoolchildren, in addition to mastering scientific knowledge in various disciplines, also includes the formation of their focus on active, creative work aimed at developing individual style of socialization, acquisition of professionally important personality traits and mastering the professional skills required for this type of professional activity.

The generalizing characteristic of professionally weighty formations of the teacher's personality is a category of professionalism of the teacher's personality. Professionalism is an integrated quality of the teacher's personality, the result of his creative pedagogical activity, the ability to productively, competently solve social, professional and personal problems.

The highest manifestation of a teacher's professionalism is his pedagogical culture, which includes the following main components: scientific erudition, general and national culture, pedagogical abilities, pedagogical skills, pedagogical ethics, speech culture, communication culture, spiritual wealth, scientific organization of work, striving for self-improvement. .

Key words: *socialization of the individual, positive socialization of the pupil, pedagogical direction of the socialization process, professional training of primary school teachers, factors of positive socialization of junior schoolchildren.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми педагогічного спрямування процесу соціалізації простежується у соціально-культурному, освітньому та професійно-педагогічному ракурсах. Соціально-культурний контекст актуалізації проблеми пов'язаний із підвищенням духовних потреб української молоді, що зумовило пріоритетність завдань морально-естетичного виховання, збереження здоров'я людини, задоволення її соціальних та етнокультурних інтересів. Оскільки освіта є важливим

фактором соціалізації особистості, то за сучасних умов євроінтеграції вітчизняної вищої школи посилюється її роль у формуванні готовності вчителя до реалізації соціалізуючих функцій. Реалії ж сьогодення потребують компетентного втручання педагога у процес соціалізації дитини вже на першому етапі набуття нею соціального досвіду, що актуалізує необхідність урахування особистісно-професійної своєрідності педагога школи першого ступеня. Його фахова діяльність має неабияку специфіку, оскільки він є багатопредметником, а з огляду на психолого-педагогічну характеристику дитини молодшого шкільного віку, виступає для неї найавторитетнішою особою. До того ж учитель початкової школи одночасно може здійснювати професійну діяльність в умовах не лише традиційної, але й малокомплектної загальноосвітньої школи, працювати з дітьми, які набувають статус школяра без пропедевтичної підготовки. Усе це впливає на своєрідність виконання вчителем початкових класів соціалізуючої особистісно-професійної функції, посилює не лише значущість його підготовки у вищій школі як основного етапу становлення фахівця, але й зумовлює нагальну потребу вдосконалення роботи педагогічних університетів, спрямовану на формування професійно-компетентних майбутніх учителів, спроможних здійснювати педагогічний вплив на процес соціалізації молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз фундаментальних педагогічних досліджень останніх років, присвячених проблемі соціалізації дитини молодшого шкільного віку, засвідчує розробленість таких її аспектів: соціалізація особистості молодшого школяра в процесі ігрової діяльності (Ю. Богінська); дитяча субкультура як фактор соціалізації молодших школярів у навчально-виховному процесі (Л. Варяниця); особливості соціалізації дітей 6-7 років у різних умовах життєдіяльності (С. Курінна); педагогічні умови соціалізації молодших школярів у стосунках з однолітками (О. Малахова). У контексті ж проблематики професійної педагогіки вивчалися такі з аспекти: соціально-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів (О. Біда, Н. Кічук, С. Литвиненко); формування готовності майбутнього педагога до статеворольової соціалізації учнів (І. Ковальчук); педагогічні умови становлення вчителя, підготовленого до формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів (Л. Колбіна); професійно-педагогічна підготовка майбутнього вихователя до соціалізації дітей дошкільного віку (Н. Сайко).

Зауважимо, що професійна підготовка майбутнього вчителя є предметом дослідження не лише окремих дослідників, але й наукових шкіл (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Р. Хмелюк та ін.).

Так, О. Мороз трактує професійну підготовку вчителя як систему, до складу котрої входять: психологічна готовність, практична готовність, формування світогляду, загальної культури, розвиток педагогічних здібностей, професійно-педагогічна спрямованість особи вчителя. Складовою підготовки та її головним показником є готовність як стан бути готовим до чого-небудь, до конкретної діяльності, бажання приступити до виконання певної соціальної ролі (Мороз, 1992). Інший дослідник, В. Моторіна, у свою чергу, визначає поняття «професійна підготовка майбутнього вчителя» як єдність змісту, структури, цілей навчання та виховання студентів. Отже, найбільш узагальнено професійна підготовка передбачає цілеспрямовану діяльність щодо засвоєння студентами знань та оволодіння ними уміннями, навичками, які будуть використані для стимулювання розвитку особливості учнів.

Аналіз концептуальних положень (Г. Балл, І. Бех, В. Семиченко, В. Сериков) щодо мети, завдань, цінностей, змісту навчання спонукає до розуміння того, що навчання, яке враховує індивідуальні задатки, здібності й можливості кожного учасника педагогічного процесу, використовує сучасні педагогічні та інформаційні технології не тільки для оволодіння кожним певною сумою знань, умінь, навичок, але й що найважливіше - сприяє розвитку особистості кожного учасника педагогічної взаємодії та його соціалізації

(Пехота, 2003).

Мета статті - визначити роль вчителя у педагогічному спрямуванні соціалізації молодших школярів та проаналізувати особливості професійної підготовки майбутнього вчителя з проблеми дослідження.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку українського суспільства однією з актуальніших проблем системи освіти визнано позитивну соціалізацію учнівської молоді. Насамперед це стосується учнів саме молодшого шкільного віку, які розпочинають систематизоване навчання в межах школи першого ступеня, що й загострює їх пристосування до нової ситуації розвитку.

Саме соціалізація забезпечує орієнтацію особистості на ознайомлення й засвоєння загально визнаних моральних норм, принципів, правил, набутих людством, а також їхню активну реалізацію у взаємодії з соціумом. Успішною соціалізацією може вважатися ефективна адаптація людини до суспільства й водночас здатність певною мірою протистояти суспільству і тому, що заважає її саморозвитку й самоствердженню (Безпалько, 2003; 18-19).

Важко переоцінити у цьому контексті формуючий вплив особистості вчителя-вихователя на процес соціалізації учнів. Особливий інтерес для сучасного розуміння ролі педагога у процесі соціалізації дитини викликає доробок В. Сухомлинського у цьому відношенні. Так, на його думку, головною метою вчителя має бути всебічний розвиток особистості, виховання гуманізму й людяності. Він також вважав, що хороший педагог повинен любити дітей, відчувати радість від спілкування з ними; має добре знати свій предмет, педагогіку і психологію, досконало володіти методикою викладання навчального предмета (Сухомлинський, 1974).

Загалом же майстерність та роль учителя як агента соціалізації оцінюються понад усе за такими критеріями, як забезпечення максимально сприятливих умов для індивідуального розвитку та соціального становлення вихованців, ставлення до них не стільки як до об'єктів, скільки як до суб'єктів процесу соціалізації (Віаніс-Трофименко, 2007; 106-107).

Згідно Концепції НУШ українська школа буде успішна, якщо до неї прийде успішний вчитель. Отже, нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. Суттєвих змін має зазнати сам процес і зміст підготовки вчителя (Концепція НУШ, 2016; 20).

Таким чином, професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя до соціалізації школярів потребує наступних змін: у меті й завданнях (актуалізації особистісних і суб'єктних функцій студента); у змісті (де освітній стандарт узгоджується й органічно поєднується з мотиваційною сферою та особистим досвідом студента); у технологіях (які забезпечать потребу і використання особистісних та суб'єктних функцій студента і викладача) (Попова, Титаренко, 2001).

Розглядаючи професійно-педагогічну підготовку, І. Зязюн на перше місце висуває психолого-педагогічну її складову, що, у свою чергу, складається з таких основоположних компонентів:

- функціональне самовизначення педагога в навчальному процесі, його позиція;
- знання про критерії педагогічної дії, взаємодії, процесу;
- педагогічні здібності як основний показник педагогічної майстерності;
- рефлексія педагогічних дій у кожному інтервалі навчального процесу.

Одним із важливих сучасних напрямів професійно-педагогічної підготовки є оновлення на гуманістичних засадах її мети, змісту, форм, методів та прийомів формування готовності майбутніх учителів до майбутньої професійної діяльності. Саме від особистісно-професійної готовності вчителя до спрямування соціалізації значною мірою залежить успішність соціалізації молодших школярів.

Виходячи з розуміння готовності педагога до соціалізації молодших школярів як

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 53.

особистісно-професійної якості, що забезпечує внутрішні умови для успішного здійснення цієї діяльності, конкретизуємо її структуру.

Спираючись на теоретичну основу досліджуваного феномена, представлену за допомогою взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів (ціле-мотиваційний – психологічна готовність, змістово-процесуальний та результативно-рефлексійний – теоретична й практична підготовка), ми виокремили критерії оцінки рівневої характеристики цих компонентів, котрі охоплюють щонайменше два боки єдиного процесу: 1) усвідомлення значущості соціалізації молодших школярів, інтерес до роботи, ступінь задоволеності нею, ставлення до успіхів та невдач (виявлення мотивації діяльності студентів до соціалізації учнів); 2) визначення повноти, системності, усвідомленості й дієвості знань студентів з питань соціалізації молодших школярів і рівня сформованості відповідних умінь і навичок (послідовність, мобільність, якість дій, кількість витраченого часу, самостійність, творчість).

Отже, мета системи підготовки майбутніх учителів до позитивної соціалізації молодших школярів, окрім оволодіння науковими знаннями з різних навчальних дисциплін, включає також формування в них спрямованості на активну, творчу роботу, скеровану на вироблення індивідуального стилю діяльності щодо соціалізації дитини, набуття професійно важливих для цього якостей особистості та оволодіння професійними вміннями, необхідними для цього виду професійної діяльності.

Професійно-педагогічна підготовка вчителя визначається вимогами, що ставляться і до особистості вчителя, і до характеру його професійної діяльності, вираженої в професіограмі. Остання містить у собі: основні функції, вимоги до вчителя, необхідні теоретичні знання, перелік педагогічних умінь, навичок, цінностей, інтегративні професійно-особистісні якості. Професіограма моделює результат педагогічної освіти.

Якість професійно-педагогічної підготовки в педагогічному університеті визначається не лише чинними державно-нормативними документами (навчальним планом і програмами), вона значною мірою залежить і від особистості викладача вищої школи, його духовного обличчя, професійної компетенції, знань сучасної шкільної практики і передового педагогічного досвіду, пов'язана з необхідним і достатнім рівнем сформованості дослідницької культури, творчого ставлення до справи, вмінням співпрацювати з колегами, педагогічною майстерністю тощо. А це, у свою чергу, актуалізує питання вдосконалення традиційно існуючих стосунків між викладачем і студентом у бік збільшення суб'єктності кожного з них. Ось чому головний напрям розвитку сучасного педагогічного університету – перехід від масово-репродуктивної до індивідуально-творчої освіти, що створює умови для виявлення, формування і розвитку творчої особистості кожного майбутнього вчителя.

Якщо у недалекому минулому роль учителя початкових класів здебільшого розумілась вузько - як навчання школярів основ предметних знань і найпростіших навчальних умінь та навичок, то сьогодні якісні знання, уміння та навички учнів розцінюються як засіб і водночас умова досягнення провідної мети – розвиток дитини, її позитивна соціалізація, набуття учнями такої ключової компетенції, як соціальна. Зрозуміло, що з огляду на неоціненний формуючий вплив на виховання саме вихователя, постає проблема формування соціальної компетенції педагога.

Зазначимо, що своєрідність педагогічної професії полягає в тому, що вона за своєю природою має гуманістичний, колективний і творчий характер.

Що стосується гуманістичного характеру педагогічної професії, то можна зазначити, що у цілісному педагогічному процесі вчитель вирішує два завдання - адаптації і гуманізації. Адаптивна функція пов'язана з підготовкою учня до певної соціальної ситуації, до конкретних запитів суспільства, а гуманістична – розвитком особистості вихованця, його творчої індивідуальності. Гуманістична педагогіка розглядає знання як засіб і умову усвідомлення людиною свого місця в житті, виховання у неї почуття власної

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Pedagogical Sciences. Issue 53

гідності, незалежності. Така педагогіка йде до своєї мети, спираючись на можливості людини, її творчий потенціал, а не на авторитет влади і примусу. Її головне завдання - виявити, розкрити й розвинути все цінне у людині, а не сформувати звичку до послуху, смиренності.

Специфіка вчительської професії полягає й у колективному характері педагогічної праці. Результат виховання залежить від єдності зусиль педагогічного колективу, психологічного клімату в ньому, тобто настрою його членів, їх працездатності, психічного і фізичного самопочуття.

Місія нової української школи – допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками. Отже, нова школа має працювати на засадах «педагогіки партнерства», в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Ефективним буде застосування методів викладання, заснованих на співпраці. Учні залучатимуться до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду (Концепція НУШ, 2016; 18-19).

Творчий характер педагогічної професії є її найважливішою особливістю. Рівень творчості діяльності педагога відображає ступінь використання ним своїх можливостей для досягнення поставлених цілей. Творчий педагог уміє приймати оригінальні рішення, використовує новаторські форми і методи роботи і тим самим досконало виконує свої професійні функції. Творчість педагога виявляється не тільки при нестандартному, оригінальному вирішенні педагогічної задачі, але й при вирішенні завдань спілкування з учнями, їх батьками, колегами. Слід зазначити, що творчість приходить тільки тоді і лише до тих, хто добросовісно ставиться до праці, постійно прагне до підвищення професійної кваліфікації, до вивчення досвіду кращих шкіл та педагогів.

Педагогічна діяльність як складна динамічна система містить взаємопов'язані компоненти, що являють собою відносно самостійні функціональні види діяльності.

Конструктивний компонент пов'язаний з відбором та композицією навчально-виховного матеріалу у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями учнів, з плануванням і побудовою педагогічного процесу, з визначенням структури своїх дій та вчинків, проектуванням навчально-матеріальної бази для проведення навчально-виховної роботи.

Організаційний компонент передбачає включення учнів у різноманітні види діяльності, організацію учнівського колективу та перетворення його в інструмент педагогічного впливу на особистість.

Комунікативний компонент означає встановлення педагогічно доцільних взаємин з учнями, колегами, батьками, представниками громадськості.

Ефективність педагогічної діяльності залежить і від мотивів вибору цієї професії. Негативні наслідки неправильно вибраної професії зачіпляють і саму людину, і її соціальне оточення. При правильному виборі професії індивідуальні особливості випускника середнього закладу освіти в цілому співпадають з вимогами професії.

Зміст професійної готовності як відображення мети педагогічної освіти акумульовано у професіограмі. Професіограма – це узагальнений портрет учителя або сукупність професійно зумовлених вимог до вчителя, вихователя.

Професіограма особистості вчителя – це ідеальна модель вчителя, зразок, еталон, у якому представлені основні якості особистості, якими повинен володіти вчитель, знання, уміння, навички, необхідні для виконання педагогічних функцій.

На даний час накопичено великий досвід побудови професіограми вчителя, що дозволяє професійні вимоги до вчителя об'єднати у три основні взаємопов'язані комплекси:

- загальногромадянські якості;
- якості, які визначають специфіку професії вчителя;

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 53.

- спеціальні знання, уміння та навички з предмета (спеціальності).

Усі основні риси особистості педагога тісно пов'язані між собою, але провідна роль належить світогляду і спрямованості особистості, мотивам, що визначають поведінку і діяльність учителя. Це дозволяє серед рис і характеристик особистості педагога визнати провідними соціально-моральну, професійно-педагогічну і пізнавальну спрямованість.

У діяльності вчителя ідейна переконаність детермінує всі інші властивості і характеристики особистості, які виражають його соціально-моральну спрямованість, зокрема, соціальні потреби, моральні й ціннісні орієнтації, почуття суспільного обов'язку і громадянської відповідальності.

У структурі особистості вчителя особлива роль належить професійно-педагогічній спрямованості. Вона є тим каркасом, навколо якого компонуються основні професійно значимі властивості особистості педагога. Професійна спрямованість особистості вчителя включає інтерес до професії вчителя, педагогічне покликання, професійно-педагогічні наміри і нахили.

Основою педагогічної спрямованості є інтерес до професії вчителя, який знаходить своє вираження у позитивному емоційному ставленні до дітей, їх батьків, педагогічної діяльності в цілому до конкретних її видів, у прагненні до оволодіння педагогічними знаннями і вміннями.

Педагогічне покликання, на відміну від педагогічного інтересу, який може бути і споглядальним, означає схильність, що виростає з усвідомлення здатності до педагогічної справи. Основу педагогічного покликання становить любов до дітей. Йдеться про мудру, добру, вимогливу любов, що вчить жити. Ця основоположна якість є передумовою самовдосконалення, цілеспрямованого саморозвитку, багатьох професійно значимих якостей, що характеризують професійно-педагогічну спрямованість учителя.

Серед таких якостей – педагогічний обов'язок і відповідальність. Керуючись почуттям педагогічного обов'язку, вчитель завжди поспішає надати допомогу дітям і дорослим, тим, хто її потребує, в рамках своїх прав і компетенції; він вимогливий до себе, слідує своєрідному кодексу педагогічної моралі, професійної честі. Вищим проявом педагогічного обов'язку є самовідданість учителя. Учитель, якому притаманна ця якість, часто працює, не рахуючись з часом, інколи і навіть станом здоров'я.

Узагальнюючою характеристикою професійно вагомих утворень особистості педагога є категорія професіоналізму особистості вчителя. Професіоналізм виступає інтегрованою якістю особистості вчителя, результатом його творчої педагогічної діяльності, здатністю продуктивно, грамотно вирішувати соціальні, професійні та особистісні завдання.

Вищим виявом професіоналізму вчителя є його педагогічна культура, яка включає в себе такі основні компоненти: наукова ерудиція, загальна і національна культура, педагогічні здібності, педагогічна майстерність, педагогічна етика, культура мовлення, культура спілкування, духовне багатство, наукова організація праці, прагнення до самовдосконалення.

Стрижневим компонентом педагогічної культури виступає педагогічна майстерність як синтез наукових знань, умінь і навичок, методичного мистецтва і особистих якостей педагога. Педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його високій загальній культурі та педагогічному досвіді.

Впливаючи на особистість учнів і взаємодіючи з ними, учитель постійно доторкується до внутрішнього духовного світу дитини. Це момент дотику надзвичайно відповідальний, вимагає від педагога, крім глибоких професійних знань та вмінь, демонстрації високої моральної культури, моралі, тактовності, знання основ професійно-педагогічної етики. Ці знання є базою для формування гуманістичної спрямованості особистості й основою розвитку професійних умінь, які дозволяють педагогу будувати стосунки з учнями гармонійно, конструктивно, ефективно.

Педагогічна творчість – особистісна якість педагога, яка є невичерпним джерелом його ініціативи, активності, інновацій, постійного натхнення для вдосконалення всього педагогічного процесу. Де немає творчості у педагогічній діяльності, там немає живої душі, там педагогіка є бездітною. Педагог – творча людина – до кожного навчально-виховного заходу повинен ставитися дуже відповідально, знаючи, що не буває двох однакових вихованців, що кожен вихованець – це особистість, він повинен урахувати ці обставини, внести особисте «Я» до цього заходу і здійснити його оригінально, нестандартно, змістовно і цікаво.

Особливістю творчості педагога є те, що він реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобами творення особистості вихованця. Без творчості немає натхненної педагогічної діяльності та активної взаємодії між педагогом і учнем.

Отже, учитель був і буде головною постаттю у навчально-виховному процесі. Учителю XXI століття мають бути притаманні професійна компетентність, інтелігентність, конкурентоздатність, духовність. Сучасний педагог повинен бути людиною культури і вселюдських цінностей, провідником ідей державотворення і демократичних змін, людиною великої душі і доброго серця.

Таким чином, професійний портрет сучасного вчителя включає такі структурні компоненти: індивідуальні якості людини (темперамент, нахили тощо), особистісні, комунікативні, діяльнісні. Взагалі, під професійно важливими якостями ми розуміємо такі особистісні якості, які сприяють успішному засвоєнню педагогічної діяльності й позитивно впливають на її результативність.

Вчені пропонують різноманітний набір особистісних якостей, важливих для спроможності педагога щодо соціалізації молодших школярів. Робляться спроби виокремити найсуттєвіші з погляду ефективності педагогічної діяльності. Правомірним є виділення домінантних, периферійних, негативних і професійно недопустимих якостей. Домінантними вважаються якості, відсутність кожної з яких унеможливує ефективне здійснення загалом саме педагогічної діяльності; периферійними – якості, які не здійснюють вирішального впливу на ефективність педагогічної праці, проте сприяють її успішності; негативними – якості, що призводять до зниження ефективності педагогічної діяльності, а професійно недопустимими – ті, що ведуть до професійної непридатності вчителя.

До домінантних якостей відносять: гуманність, громадську відповідальність, соціальну активність, комунікабельність та емоційність, справжню інтелігентність, правдивість, справедливість, порядність, чесність, гідність, працьовитість, самовідданість, інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, любов до предметів, які викладаються, потреба в знаннях, у систематичній самоосвіті, здатність до міжособистісного спілкування, ведення діалогу, переговорів, наявність педагогічного такту.

Нинішній стан освіти в Україні показує, що одним із його обов'язкових чинників має бути відповідальне ставлення педагога до своїх професійних обов'язків. Серед методів, за допомогою яких у майбутнього педагога формуватиметься відповідальне ставлення до своєї праці, є виховання почуття дисципліни у студента педагогічного закладу вищої освіти. При цьому мова йде не про формальну присутність його на різноманітних видах навчальної діяльності, передбачених навчальним планом, чи на заходах, які здійснюються адміністрацією та громадськими організаціями ЗВО. Мається на увазі така організація навчального процесу, яка б зобов'язувала студента до фахового і професійного росту постійно і систематично.

До чинників, які зумовлюють взаєморозуміння й співробітництво між учнями й учителем у спілкуванні й у діяльності, слід віднести емоційність останнього. Під емоційністю розуміємо не характерну особливість бурхливо виражати емоції, а уміння розуміти психічний стан іншого. Емоційність учителя характеризують його емпатичні й

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 53.

рефлексивні якості. Здатність учителя, вихователя співчувати й співпереживати відіграють суттєву роль у педагогічному спілкуванні й помітно впливають на результати виховання.

Важливу роль відіграють особистісні якості педагога, його чутливість до іншої людини, гуманність у помислах і діях. Але це не знижує актуальності такої його риси, як вимогливість. Всепрощення, безпринципність, поблажливості до учнів, потурання їхнім слабкостям, байдужість до негативного в їх навчанні, праці та поведінці завдають великої шкоди вихованню особистості. Більшість видатних педагогів обстоювало єдність вимогливості й поваги, бо саме у вимогливості до людини й полягає повага до неї. Обов'язковою нормою у ставленні учителя до учнів є справедливість. Будь-які прояви несправедливості з боку педагога (виділення «любимчиків», необ'єктивне оцінювання знань, необґрунтовані вимоги, безпідставні обвинувачення, упередженість тощо) ранили дитячі душі, обурюють учнів і завдають непоправної шкоди справі навчання й виховання. Важливою для вчителя є позитивна емоційна налаштованість, яка виявляється в умінні залишати за дверима школи неприємні переживання, поганий настрій. Учитель завжди має бути твердим, непохитним, послідовним у своїх вимогах і водночас гнучким, здатним переглядати окремі свої рішення і вимоги, якщо це зумовлено конкретними обставинами та інтересами справи. Він є старшим другом, товаришем учнів, але насамперед їхнім наставником, керівником. Учитель, якому властиве почуття міри, рішуче і неухильно вимагає від учнів виконання своїх обов'язків, будучи при цьому розсудливим, спокійним.

Здатність до міжособового спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки учителя, викликає впевненість учнів у доброзичливості вчителя, його чуйності, доброті, толерантності. Відчуття учителем учня, усвідомлення своєї ролі у педагогічному процесі і мети своїх виховних дій зумовлює педагогічний такт, сутність якого полягає у творчому вмінні обирати в кожному конкретному випадку таку лінію поведінки, такий підхід (за допомогою слова, вчинків, погляду, тону, жестів, міміки тощо), які оберігають честь і гідність учнівського колективу, кожного учня, не принижуючи і не возвеличуючи його честі та гідності. Обов'язкова передумова педагогічного такту – знання індивідуальних особливостей, психічного стану, настрою і переживань учнів.

До периферійних якостей відносять: привітність, артистизм, мудрість (наявність життєвого досвіду) та зовнішня привабливість.

Сукупність якостей учителя створює його авторитет. Авторитет педагога, як і авторитет представника будь-якої іншої професії, здобувається наполегливою працею. Якщо в межах інших професій звично звучить вислів «визнаний у своїй галузі авторитет», то у педагога може бути лише авторитет особистості. Учитель – головна фігура педагогічного процесу. Його особистий приклад – могутній фактор виховного впливу. Завдяки спілкуванню з учнями вчитель виховує їх не тільки словом, але й усіма якостями своєї особистості.

У зв'язку з вищевикладеним цілком зрозумілим є те, що якість професійно-педагогічної підготовки студентів у педагогічному університеті значною мірою залежить від особистості викладача і насамперед від його духовного обличчя, професійної компетентності, обізнаності у проблемах сучасної школи і знахідках, що містяться у передовому педагогічному досвіді.

По-перше, саме педагогічна культура вчителя (як та частина його загальнолюдської культури, що віддзеркалює освітні цінності, рівень оволодіння педагогічною теорією і практикою) виступає специфічним ресурсом захисного оточення дитини молодшого шкільного віку.

По-друге, саме вчитель початкових класів через наявний винятковий потенціал цілісного педагогічного впливу на особистість учня (він викладає переважну більшість навчальних дисциплін; «утримує» у полі зору дитину впродовж усього навчального дня, є

класоводом) здатний забезпечити комплексний характер позитивної його соціалізації.

Висновки. Вищезазначене розцінювалося нами як важливі передумови, що виступають підґрунтям більш продуктивного розвитку професійної компетентності педагога у досліджуваному аспекті фахової діяльності. Водночас конкретизуємо ті аспекти, які набувають вирішального значення для професійно-компетентного втручання вчителя початкових класів у процес соціалізації дитини молодшого шкільного віку:

1) здатність педагога до врахування новопопалої для дитини життєвої ситуації – соціального розвитку як школяра;

2) усвідомлення на рівні переконань важливості спрямування процесу набуття дитиною соціального досвіду через учіння, спілкування, гру;

3) обізнаність у психолого-педагогічній своєрідності вікового періоду дитини 6-10 років, домінуючому значенні її емоційного світосприймання та світовідчуття.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.

Віаніс-Трофименко К. Б. Підвищення професійної компетентності педагога. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 176 с.

Концепція Нової української школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності. К.: Знання, 1992. 109 с.

Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. О. М. Пехота, В. Д. Будак, А. М. Старєва та ін.; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. К.: Видавництво А.С.К., 2003. 240 с.

Попова О. В., Титаренко Ю. И. Социализация и профессиональное образование личности. Барнаул: Издат-во Алтайс. акад. экон. и права, 2001. 185 с.

Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Киев: Радянська школа, 1974. 288 с.

REFERENCES

Bezpalcko O. V. (2003). Sotsialna pedahohika v skhemakh i tablytsiakh. Navchalnyi posibnyk [Social pedagogy in diagrams and tables. Tutorial]. K.: Tsentr navchalnoi literatury. 134 p. [in Ukrainian].

Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [The concept of the New Ukrainian School]. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].

Moroz O. G. (1992). Pershi kroki do majsternosti [First steps to mastery]. Kiev.: Znannya, 1992. 109 p. [in Ukrainian].

Pidgotovka majbutnyogo vchitelya do vprovadzhennya pedagogichnikh tekhnologij: navchalnij posibnik [Preparation of the future teacher to the introduction of pedagogical technologies: tutorial]. O. M. Pekhota, V. D. Budak, A. M. Stareva and others; for editorial I. A. Zyazyun, O. M. Pekhota. Kiev: Vidavnicztvo A.S.K. 2003. 240 p. [in Ukrainian].

Popova O. V., Tytarenko Y.I. (2001). Soczializacziya i professionalnoe obrazovanie lichnosti [Socialization and professional education of the personality]. Barnaul: Izdat-vo Altajs. akad. ekon. i prava. 185 p. [in Russian].

Sukhomlynskyi V. A. (1974). Serdtse otdaiu detiam [I give my heart to children]. Kyev: Radianska shkola. 288 p. [in Russian].

Vianis-Trofymenko K. B. (2007). Pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti pedahoha

[Improving the professional competence of teachers]. Kh.: Vyd. hrupa «Osнова». 176 p.
[in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя до педагогічного спрямування соціалізації молодших школярів, наведені обґрунтування щодо прогресивних практик майбутнього педагога у забезпеченні успішної соціалізації школярів. Оскільки освіта є важливим фактором соціалізації особистості, тому за сучасних умов євроінтеграції вітчизняної вищої школи посилюється її роль у формуванні готовності вчителя до реалізації соціалізуючих функцій. Професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя до соціалізації школярів потребує змін: у меті й завданнях (актуалізації особистісних і суб'єктних функцій студента); у змісті (де освітній стандарт узгоджується й органічно поєднується з мотиваційною сферою та особистим досвідом студента); у технологіях (які забезпечать потребу і використання особистісних та суб'єктних функцій студента і викладача).

Мета системи підготовки майбутніх учителів до позитивної соціалізації молодших школярів, окрім оволодіння науковими знаннями з різних навчальних дисциплін, включає також формування в них спрямованості на активну, творчу роботу, скеровану на вироблення індивідуального стилю діяльності щодо соціалізації дитини, набуття професійно важливих для цього якостей особистості та оволодіння професійними вміннями, необхідними для цього виду професійної діяльності.

Узагальнюючою характеристикою професійно вагомих утворень особистості педагога є категорія професіоналізму особистості вчителя. Професіоналізм виступає інтегрованою якістю особистості вчителя, результатом його творчої педагогічної діяльності, здатністю продуктивно, грамотно вирішувати соціальні, професійні та особистісні завдання.

Вищим виявом професіоналізму вчителя є його педагогічна культура, яка включає в себе такі основні компоненти: наукова ерудиція, загальна і національна культура, педагогічні здібності, педагогічна майстерність, педагогічна етика, культура мовлення, культура спілкування, духовне багатство, наукова організація праці, прагнення до самовдосконалення.

Ключові слова: *соціалізація особистості, позитивна соціалізація школяра, педагогічне спрямування процесу соціалізації, професійна підготовка вчителя початкових класів, чинники позитивної соціалізації молодших школярів.*